

De bunkers in het duin gekraakt door vleermuizen

FRANS MICKLINGHOFF

Overall in de duinen kunnen we bunkers aantreffen. Een overblijfsel uit de Tweede Wereldoorlog. Ze maakten deel uit van de Atlantikwall. Deze liep van de kust van de Noordkaap tot aan de Franse badplaats Biarritz. Na de oorlog werden er veel van deze betonkolossen gesloopt, of kwamen onder het zand terecht. Tegenwoordig zijn het vaak geliefde overwinteringplaatsen voor tientallen soorten vleermuizen.

*Tanden staan nog altijd klaar om zich in de rupsbanden van tanks vast te bijten.
Foto: Joost Bouwmeester.*

Eind 1942 begonnen de Duitsers met een gigantisch bouwprogramma dat moest resulteren in de Atlantikwall. De Organisation Todt (afgekort O.T.) werd met deze bouw belast. Deze O.T. was een in 1933 opgerichte civiele organisatie, die verschillende projecten uitvoerde (onder andere de aanleg van de Duitse Autobahnen). Het strand werd in die tijd verboden gebied. Grote delen van de bebouwing aan de kust werden ontruimd en gesloopt. Markante

herkenningspunten, zoals torens en kerken, werden afgebroken. Ook duizenden huizen werden zonder pardon gesloopt omdat ze in het schootsveld van de kanonnen zouden kunnen liggen. Zo moesten in onder andere Katwijk, Zandvoort en Scheveningen duizenden mensen binnen een paar weken hun huizen verlaten. Direct na hun vertrek gingen ze tegen de grond.

Nederlandse bouwers

De O.T. had de grootste moeite om voldoende arbeidskrachten te krijgen voor de bouw van 'een lint van bunkers langs de kust'. Op grote schaal werden dwangarbeiders ingezet bij de bouw van de duizenden bunkers. Volgens Duitse schattingen werkten er rond 1944 honderdduizend Duitsers en iets minder dan acht miljoen buitenlandse (niet-Duitse) arbeidskrachten voor de O.T., belast met de bunkerbouw. In tegenstelling tot alle andere O.T.-eenheden in het westen

van Europa was in Nederland het laagste aantal Duitse arbeiders in dienst. Hier werd het werk aan de bunkers grotendeels overgelaten aan Nederlandse arbeiders.

Voor de eerste fase van de bouw (oktober 1942-mei 1943) waren volgens berekeningen driehonderdduizend arbeiders nodig. Dat aantal werd niet gehaald, hoewel het werken aan de bunkers aantrekkelijk werd gemaakt. Hoge lonen, goede voorzieningen en diverse extra's brachten nogal wat Nederlanders ertoe om vrijwillig voor de O.T. te gaan werken. Dit betekende namelijk dat men niet tewerk werd gesteld in Duitsland. Het precieze aantal Nederlanders die voor de O.T. werkten is onbekend. Rond de jaarwisseling 1943-1944 zouden er per Duitser driehonderd Nederlandse arbeiders in dienst zijn. Er waren zelfs bouwplaatsen langs de Nederlandse kust waar geen enkele Duitser aanwezig was.

De bewaking van de juiste uitvoering van de constructies en het toezicht op het werk is in de regel toevertrouwd aan Duitsers. Zij bleken een groot vertrouwen te hebben in de Nederlandse aannemers. Uit tal van Duitse rapporten blijkt dat de Nederlandse bouwwereld zich zeer coöperatief opstelde. Over het algemeen werd er door de Nederlanders op de bouwplaats niet al te hard gewerkt, maar om de bouwvakkers aan te sporen dreigden sommige Nederlandse aannemers hun personeel met tewerkstelling in Duitsland.

Alles standaard

Alles wat de O.T. aan bunkers en gangenstelsels bouwde, gebeurde volgens standaard-ontwerpen. Zo was per bunker vooraf berekend hoelang de bouw duurde en hoeveel kubieke meters beton en ander materiaal er nodig was. Voor de planning van de aanvoer van bouwmaterialen en werkrachten bleek dit een zeer doelmatig systeem. Vanaf 1944 werd er voor het gehele Reich een stop afgekondigd voor civiele bouwwerken: de bouw van de Atlantikwall kreeg voorrang boven alles. Voor de centrale sturing

door Berlijn bestond een rapportagesysteem, dat zelfs regelmatig aan Hitler persoonlijk werd voorgelegd.

Opzet mislukt

De bouw van een ononderbroken linie van bunkers bleek al snel onmogelijk. Daartoe ontbraken simpelweg de middelen en manschappen. De oplossing werd gevonden in een stelsel van zwaarbewapende locaties met daartussen locaties van geringe strategische betekenis die vanuit loopgraven achter prikkeldraad verdedigd moesten worden. Zo lagen er in Wassenaar zes complexen die met kanonnen het strand konden bestrijken, Widerstandsnest genaamd. Locaties van grotere strategische waarde, zoals aan de rand van Scheveningen, Katwijk en Noordwijk, voorzien van een kustbatterij of hoofdkwartier werden Stützpunkte genoemd. De bemanning van deze Widerstandsnesten en Stützpunkte werd vaak in bunkers met soms een twee meter dikke betondekking ondergebracht. Het geheel was vaak omgeven door een alles omvattende tankhindernis.

Van soldaten- naar vleermuisonderkomens

Na de Duitse capitulatie worden de hindernissen en bunkers, voorzover ze in de weg liggen opgeruimd of (zoals in Katwijk) in een daarvoor gegraven sleuf geschoven. De meeste bunkers worden dichtgemetseld en met wat grond afgedekt. Sommige bunkers worden hergebruikt. Zo komen in bunkers in Wassenaar, Katwijk en Noordwijk champignonkwekerijen. In Zandvoort worden sommige bunkers omgetoverd tot zomerhuisjes.

In de jaren zeventig graaft Staatsbosbeheer enkele met zand volgestorte bunkers weer uit. Vleermuizen nemen ze prompt in als comfortabel winterverblijf. In die jaren worden er ongeveer dertig vleermuizen geteld in enkele Wassenaarse bunkers, in 1985 is die populatie gegroeid tot honderddertig en de laatste jaren vinden ruim tweehonderdvijftig vleermuizen er hun onderkomen. De verschillende beschermde soorten die hier overwinteren luisteren naar zeer fraaie namen als meervleermuis, watervleermuis, baardvleermuis, grootoorvleermuis en franjes-taart. Tot nu toe is er nog geen goede inventarisatie gemaakt van alle winterslaapplaatsen van de vleermuizen in het duingebied. Kenners schatten dat via spleten en gaten van al lang vergeten en ondergestoven bunkers enkele duizenden vleermuizen al slapend zo de soms koude Nederlandse winter overleven.

FRANS MICKLINGHOFF IS SCHRIJVER EN JOURNALIST

Lange linten van beton doorsnijden het duingebied Berkheide ten zuiden van Katwijk.
Foto: Joost Bouwmeester.

